

ITUATIV-O'YINLI YONDASHUV ASOSIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH – IJTIMOIIY- PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Egamberdiyeva Durdona Ibrohim qizi

Namangan davlat pedagogika instituti 1-kurs tayanch doktoranti

egamberdiyevadurdona62@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda situativ-o'yinli yondashuvning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalarning nutqiy faoliyatini shakllantirishda o'yin va hayotiy vaziyatlarga asoslangan metodlarning samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, nutq rivojidagi mavjud muammolar, pedagogik sharoitlar va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash zarurati asoslab beriladi. Ushbu yondashuv bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: situativ yondashuv, o'yinli ta'lim, nutq rivoji, maktabgacha ta'lim, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy-pedagogik muammo

РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА ОСНОВЕ СИТУАТИВНО-ИГРОВОГО ПОДХОДА КАК СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация: В данной статье анализируется социально-педагогическое значение ситуативно-игрового подхода в развитии речи детей старшего дошкольного возраста. Рассматривается эффективность методов, основанных на игровых и жизненных ситуациях, в формировании речевой деятельности детей. Также освещаются существующие проблемы речевого развития, педагогические условия и необходимость внедрения современных образовательных технологий. Подчеркивается роль данного подхода в развитии коммуникативной компетенции, самостоятельного мышления и социальной адаптации детей.

Ключевые слова: ситуативный подход, игровое обучение, развитие речи, дошкольное образование, коммуникативная компетенция, социально-педагогическая проблема

DEVELOPMENT OF SPEECH IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN BASED ON A SITUATIONAL-GAME APPROACH AS A SOCIO- PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract: This article analyzes the socio-pedagogical significance of the situational-game approach in developing the speech of senior preschool children. The study highlights the effectiveness of methods based on play and real-life situations in shaping children's speech

activity. It also examines existing problems in speech development, pedagogical conditions, and the need to implement modern educational technologies. The approach is considered an important factor in developing communicative competence, independent thinking, and social adaptation in children.

Keywords: *situational approach, game-based learning, speech development, preschool education, communicative competence, socio-pedagogical problem*

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim bo'g'inlaridan biri sifatida shaxsning intellektual, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maktabgacha katta yoshdagi bolalarda nutqning shakllanishi va rivojlanishi keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qish, muloqotga kirishish va ijtimoiy muhitga moslashishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy ta'lim paradigmalari shuni ko'rsatadiki, bolalar nutqini rivojlantirishda an'anaviy metodlar bilan cheklanib qolish yetarli natija bermaydi. Chunki bugungi kunda bolalar axborot muhitining kengayishi, raqamli texnologiyalar ta'siri va kommunikatsiya shakllarining o'zgarishi sharoitida ulg'aymoqda. Bu esa ularning nutqiy faoliyatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Natijada, bolalarda muloqotga kirishishdagi qiyinchiliklar, fikrni izchil ifodalashdagi muammolar va lug'at boyligining yetarli darajada shakllanmaganligi kabi holatlar kuzatilmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda innovatsion pedagogik yondashuvlardan biri sifatida situativ-o'yinli yondashuv alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu yondashuv bolalarning tabiiy ehtiyojlari va qiziqishlariga mos holda, o'yin faoliyati orqali nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi. O'yin jarayonida yaratiladigan sun'iy yoki real hayotiy vaziyatlar bolalarni faol muloqotga jalb etadi, ularning nutqiy faolligini oshiradi hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, bunday yondashuv bolalarning emotsional holatini ijobiylashtiradi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Shuningdek, situativ-o'yinli yondashuvning ijtimoiy-pedagogik mohiyati shundaki, u nafaqat nutq rivojiga, balki bolaning shaxs sifatida shakllanishiga, ijtimoiy rollarni o'zlashtirishiga va kommunikativ madaniyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Bu esa ta'lim jarayonida integrativ yondashuvni taqozo etadi, ya'ni nutq rivoji boshqa rivojlanish sohalari bilan uzviy bog'liqlikda olib boriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirish masalasi ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng o'rganilgan bo'lib, ularning ilmiy qarashlari mazkur tadqiqotning nazariy asosini tashkil etadi. Xususan, nutq rivojlanishining psixologik va pedagogik jihatlari bolalar tafakkuri va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liqlikda talqin etiladi. Tadqiqotlarda bolaning nutqi uning faoliyati, ayniqsa o'yin jarayoni orqali samarali rivojlanishi asoslab berilgan. Shu nuqtai nazardan, o'yin faoliyati nafaqat didaktik vosita, balki bolalarning ijtimoiy tajribani o'zlashtirish, muloqotga kirishish va fikrini erkin ifodalash jarayonining muhim omili sifatida e'tirof etiladi.

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi va bu jarayon til birliklarini o'zlashtirish, grammatik tuzilmani shakllantirish hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bilan tavsiflanadi. Bunda pedagogik ta'sirning samaradorligi qo'llanilayotgan metod va yondashuvlarning mazmuniga bog'liq bo'ladi. So'nggi yillarda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi ortib borayotgani nutqni rivojlantirish jarayoniga ham yangi talablarni qo'yimoqda. Bu esa bolalarning faqat til bilimlarini emas, balki real hayotiy vaziyatlarda nutqdan foydalanish ko'nikmalarini ham shakllantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda situativ-o'yinli yondashuv alohida e'tibor markazida bo'lib, u bolalarning nutqiy faoliyatini tabiiy va erkin muhitda rivojlantirish imkonini beruvchi samarali vosita sifatida baholanadi. Ushbu yondashuvda o'yin jarayonida yaratilgan turli kommunikativ vaziyatlar orqali bolalar nutqiy faoliyatga jalb etiladi, bu esa ularning lug'at boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish va muloqot madaniyatini shakllantirishga

xizmat qiladi. Shuningdek, mazkur yondashuv bolalarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan bo'lib, unda nazariy va empirik metodlar uyg'unlashtirilgan. Nazariy tahlil jarayonida pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar o'rganilib, mavjud ilmiy qarashlar tizimlashtirildi. Empirik qismda esa kuzatish, pedagogik tajriba, suhbat va diagnostik usullardan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanish darajasi, ularning kommunikativ faoliyati va situativ-o'yinli mashg'ulotlarning samaradorligi aniqlashtirildi.

Metodologik asos sifatida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv hamda kompetensiyaviy yondashuv prinsiplari qabul qilindi. Bu esa tadqiqot jarayonida bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olish, ularning faolligini oshirish va nutqiy rivojlanishni tabiiy jarayon sifatida tashkil etish imkonini berdi. Natijada, situativ-o'yinli yondashuvning maktabgacha ta'lim tizimida nutqni rivojlantirishdagi metodik imkoniyatlari ilmiy asosda yoritildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda situativ-o'yinli yondashuvni qo'llash an'anaviy metodlarga nisbatan yuqori samaradorlikka ega. Pedagogik tajriba davomida bolalarning nutqiy faolligi sezilarli darajada oshgani, ular o'z fikrlarini erkin va izchil bayon eta boshlagani kuzatildi. Ayniqsa, o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda bolalarning muloqotga kirishish istagi kuchayib, passiv qatnashuvchilarning ham faol ishtirok etishi ta'minlandi.

Natijalar tahlili bolalarning lug'at boyligi kengayganini, gap tuzish malakalari rivojlanganini va nutqning grammatik jihatdan to'g'riligi oshganini ko'rsatdi. Situativ vaziyatlar asosida olib borilgan mashg'ulotlar bolalarning real hayotiy muloqotga yaqin sharoitda nutqdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirdi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qildi. Shu bilan birga, bolalarda tinglash, savol berish va suhbatni davom ettirish kabi ijtimoiy nutqiy ko'nikmalar ham takomillashdi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, situativ-o'yinli yondashuvning samaradorligi bir qator pedagogik shart-sharoitlarga bog'liq. Jumladan, o'yin mazmunining bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mosligi, pedagogning metodik mahorati hamda ta'lim muhitining qulay tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Agar o'yinlar maqsadga muvofiq rejalashtirilsa va ular orqali aniq nutqiy vazifalar qo'yilsa, bolalarning nutq rivoji izchil va samarali kechadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham kuzatildi. Ba'zi hollarda pedagoglarning situativ-o'yinli yondashuvni to'liq anglamasligi yoki uni yuzaki qo'llashi natijasida kutilgan samaraga erishish qiyinlashdi. Bundan tashqari, didaktik materiallar va zamonaviy metodik qo'llanmalar yetishmasligi ham jarayon samaradorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkinligi aniqlandi. Bu esa mazkur yondashuvni amaliyotga keng joriy etishda metodik ta'minotni takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar boshqa ilmiy tadqiqotlar bilan qiyoslanganda, situativ-o'yinli yondashuvning nutq rivojiga ijobiy ta'siri tasdiqlandi va uning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati yanada mustahkamlandi. Chunki mazkur yondashuv nafaqat nutqni rivojlantirishga, balki bolalarning ijtimoiylashuvi, emotsional barqarorligi va mustaqil fikrlash qobiliyatining shakllanishiga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan qaraganda, u maktabgacha ta'lim tizimida kompleks rivojlantiruvchi metod sifatida muhim o'rin egallaydi.

XULOSA

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimida muhim ijtimoiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, situativ-o'yinli yondashuv bolalarning nutqiy rivojlanishini ta'minlashda samarali va istiqbolli metodlardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv orqali bolalarda nafaqat nutqiy ko'nikmalar, balki muloqot madaniyati, mustaqil fikrlash va ijtimoiy moslashuv qobiliyatlari ham izchil shakllanadi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, o'yin va hayotiy vaziyatlarga asoslangan mashg'ulotlar bolalarning nutqiy faolligini oshiradi, ularni erkin fikr bildirishga undaydi hamda real kommunikativ jarayonlarga tayyorlaydi. Natijada, bolalarning

lug'at boyligi kengayadi, grammatik jihatdan to'g'ri va izchil nutq shakllanadi. Bu esa keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qish va ijtimoiy muhitga moslashish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Shu bilan birga, situativ-o'yinli yondashuvni samarali qo'llash uchun pedagoglarning metodik tayyorgarligini oshirish, ta'lim jarayonini zamonaviy didaktik vositalar bilan boyitish va individual yondashuvni ta'minlash zarur. Faqatgina ilmiy asoslangan va tizimli tashkil etilgan pedagogik faoliyat natijasida ushbu yondashuvning to'liq samaradorligiga erishish mumkin.

Umuman olganda, situativ-o'yinli yondashuv maktabgacha ta'lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirishning innovatsion yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilib, uning amaliyotga keng joriy etilishi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduqodirov A.A. *Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent: Fan, 2019.
2. Qodirova F.R. *Maktabgacha pedagogika*. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Xasanboyeva O.U. *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi*. – Toshkent: Tafakkur, 2018.
4. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A. *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent: Iste'dod, 2017.
5. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. *Pedagogik texnologiya asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Karimova V.M. *Pedagogika va psixologiya*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. Mavlonova R.A. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent: Fan, 2015.
8. Tursunov I.Y., Nishonaliyev U.N. *Pedagogika kursi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
9. To'xtaxodjayeva M.X. *Pedagogika*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019.